

סימן כא

גדרי שכנות

וסיום מסכת סוכה

א. במשנה בסיום מסכת סוכה (ורש"י): כדאמרינן בגמרא כדי שיראו הנכנסין שהצפון עיקר, הנכנסין חולקין (ביניהם) בצפון (את המגיע לחלקן

1) ראה רש"י במשנה סוכה שם ד"ה הנכנסים ש, הצפון עיקר שהרי קבעו הכתוב לשחיטת קדשי קדשים. ובפיה"מ שם: ,,כי השחיטה בצפון כו"ו. ולכאורה הול"ל הטעם (עכ"פ - כעוד טעם) דלחה"פ שולחנו בצפון. וי"ל דחלוקה זו ה"ה גם בקרבנות המזבח * (סוכה נה, ב (במשנה **)) והמזבח ה"ה לדעת הרוב (רובו) בדרום העזרה (ראה זבחים נט, א). (2) הפירוש בזה -

* ומה שהרמב"ם (ה'ל' תמידין ומוספין פ"ד ה"ב) הביא רק דחלוקת לחה"פ (להנכנסין) היא בצפון (ולא בנוגע חלוקת שאר קדשים כו') - כי הרמב"ם כו' אינם אלא מעתיקי הגמ' כו"ו (יד מלאכי כללי הרמב"ם ס"ב), ובמשנה מפורש רק בנוגע לחלוקת לחה"פ. ** כן מוכרח לומר בנוגע לחלוקת שתי הלחם בחגה"ש (במשנה שם), שחלוקתם היא בצפון - שהרי מכיון שחלוקתם היא ביחד עם חלוקת לחם הפנים א), - כלשון המשנה שהי' אומר בחדא מחתא ,,הילך מצה הילך חמץ" ב) וכפ"י - ששולל שלא נאמר שמחליף, שהשליה אינה מודגשת כשאומר בהפסק זמן בין זל"ז. ובפרט להגירסא (ראה שינויי נוסחאות במשנה שם) ,,הילך מצה הילך חמץ הילך מצה הילך חמץ" (ב' פעמים), דפירוש הפשוט בזה הוא, ד"הילך מצה (הילך חמץ)" לכתו השני הוא לאחרי (הילך מצה) הילך חמץ" לכתו הראשון. - הרי מובן, שבי' החלוקות היו במקום אחד. והנה בנוגע לחלוקת עורות התמידין ומוספין (כברש"י ד"ה באימורי (במשנה שם) ד"ה ובמוספין (שם נו, ב)), שבפשוט אין החלוקה ביחד עם חלוקת לחה"פ. - כי חלוקת לחה"פ היא תיכף לאחרי הקטרת הבזיכים כפרש"י פסחים (נח, א ד"ה בזיכים) (במשנה מנחות (צט, ב) ,,הקטירו הבזיכין והחלות מתחלקות כו"ו) - אבל שם אפשר לפרש דכוונתו רק לבאר דבזיכין מתירין החלוקה (או דשולל שלא לאחר למוצש"ק כבשבת שביוהכ"פ (כבהמשך המשנה שם)), משא"כ בפרש"י פסחים שם מפורש ,,וחולקין הלחם מיד" - שנקללת באותה השעה דבזיכין, ועורות התמידין והמוספין - הרי לא הקריבו תמיד של בין הערביים עד לאחרי חלוקת לחה"פ, וכן המוספין - לדעת ר"ע (פסחים שם) בזיכין קודמין למוספין. ועוד ועיקר גם לדעת ר"י וכ"פ הרמב"ם (ה'ל' תמידין ומוספין פ"ד ה"ב) דמוספין קודמין לבזיכין - הערות אין ראויים להשתמש בהם בשבת (ראה פרש"י ד"ה בתרתי שבת קטז, טע"ב. תוד"ה טומנין שם מט, טע"א) ובפרט - שהחלוקה

א) ואין להקשות מפרש"י פסחים (הובא לקמן בפנים נעשית בהשעה דבזיכין ואח"כ מקריבין (המוספין) והתמיד כו', וא"כ אין זמן לחלק עוד דברים עם לחה"פ - שהרי אין בפרש"י שאא"פ לחלקו בפחות משעה - ובלאה"כ מסתבר לומר שלי' רש"י וחולקין הלחם מיד כולל גם אכילתו, שהרי תכלית החלוקה היא האכילה. ולהעיר דכשאין אוכלים אותם מיד מתחלקות לערב (משנה מנחות הובא לקמן בפנים ההערה). ולהעיר, דלכאורה צ"ע האם ברהמ"ז (שהיא מה"ת) אחרי אכילת לחה"פ היא הפסק או היסח הדעת בעבודת המקדש - אבל אינו זכ"ש"כ היא מברכה ועשה"ד וכו' (תמיד רפ"ה). ב) וראה ערוך לנר (לסוכה נו, א ד"ה והילך חמץ) שקו"ט בזה. וצ"ע בלשון המאירי כאן.

הרי"ז חייב שהרי המחייבין רבו בשנים. אמרו שנים עשר זכאי ושנים עשר חייב ואחד אומר איני יודע, מוסיפין שנים אחרים, וכו'. ובנ"כ שם שקו"ט בארוכה בדעת הרמב"ם. וכתבו שלדעתו ,,כמאן דלית' דמי" (ראה פיענוח הקודם) הוא (רק) בדיני נפשות (ולא בדיני ממונות). וברדב"ז (פ"ט שם) ,,דלעולם אותו שאמר איני יודע הרי הוא בכלל מנין הדיינים, שהרי... אם בא ללמד זכות שומעין לו וכו'". ע"ש בארוכה. הערה 1: פוכה נה, ב (במשנה): בשלשה פרקים בשנה (רש"י: בשלשה רגלים) היו כל המשמרות שוות באימורי הרגלים (רש"י: בעורות של עולות ובחזה ושוק של שלמי חגיגה הבאות מחמת הרגל) ובחילוק לחם הפנים (רש"י: אם אירעה שבת ברגל שבשבת מסלקין אותו ומסדרין לחם אחר תחתיו כדכתיב (ויקרא כד, ח) ביום השבת יערכנו). בעצרת (רש"י: כשאירע בשבת ויש בו חילוק חמץ דשתי הלחם וחילוק לחם הפנים שהוא מצה כדאמרינן בכל המנחות באות מצה (מנחות נב, ב)) אומר לו (רש"י: לכל אחד כשנותנין לו חלקו) הילך מצה (רש"י: וכשנותנין לו בשתי הלחם אומרים לו) הילך חמץ (רש"י: לפי שאין חולקין קרבן כנגד קרבן אלא מכל אחד חלקו כו'). שם: ראה זבחים נט, א: בסוגיא שם דר' יוסי (בן חלפתא) ור' יוסי הגלילי ס"ל דכולי' מזבח בצפון קאי, ור' יהודא ס"ל דחציו בצפון וחציו בדרום ור' יוסי ב"ר יהודא ור' אליעזר בן יעקב ס"ל שכולו בדרום ה'. ע"ש. שם בשוה"ג הב': כפרש"י פסחים (נה, א ד"ה בזיכים): בגמרא: .. במאי קא מיפלגי במוספין קודמין לבזיכין קמיפלגי, רבי ישמעאל סבר מוספין קודמין לבזיכין עבד להו למוספין

פשיטא מהו דתימא האי דקאמר איני יודע כמאן דאיתי' דמי ואי אמר מילתא שמעינן לי' קמ"ל דהאי דקאמר איני יודע כמאן דליתי' דמי ואי אמר טעמא לא שמעינן לי'. שם: וברמב"ם ונ"כ שם: בהל' סנהדרין פ"ח ה"ב: בית דין של שלשה שנחלקו, שנים אומרים זכאי ואחד אומר חייב, הרי"ז זכאי. שנים אומרים חייב ואחד אומר זכאי, הרי"ז חייב. אחד אומר זכאי ואחד אומר חייב ואחד אומר איני יודע, או שאמרו שנים זכאי או חייב והשלישי אומר איני יודע, יוסיפו הדיינים שנים. נמצאו חמשה נושאים ונותנים בדבר, אמרו שלשה מהם זכאי ושנים אומרים חייב, הרי"ז זכאי. אמרו שלשה חייב ושנים זכאי, הרי"ז חייב. אמרו שנים מהם זכאי ושנים מהם חייב ואחד אומר איני יודע מוסיפין שנים. אבל אם אמרו ארבעה זכאי או חייב ואחד אומר איני יודע, או שאמרו שלשה זכאי ואחד חייב ואמר אחד איני יודע בין שהי' זה שאמר איני יודע הוא שאמר איני יודע בתחלה בין שאמר אחר, הולכים אחר הרוב וכו'. ושם פ"ט ה"ב: סנהדרין קטנה שנחלקו בדיני נפשות, שנים עשר אומרים זכאי ואחד עשר אומרים חייב הרי"ז זכאי. שנים עשר אומרים חייב ואחד עשר אומרים זכאי או שאמרו אחד עשר זכאי ואחד עשר חייב, ואחד אומר איני יודע, אפילו עשרים ושנים מזכין או מחייבין והאחד אומר איני יודע, יוסיפו שנים. זה שאמר איני יודע הרי הוא כמי שאינו, שהרי אינו חוזר ומלמד הובה, ונמצאו אחר התוספת עשרים וארבעה חוץ מזה המסתפק. אמרו שנים עשר זכאי ושנים עשר חייב [בתוי"ט סנה' ספ"ה, דצ"ל: י"ג זכאי וי"ב חייב], הרי"ז זכאי. אחד עשר אומרים זכאי ושלשה עשר אומרים חייב, אע"פ שהאחד מן הראשונים אומר איני יודע,

והיוצאין (חולקין) בדרום (כדי שיראו שהן יוצאין והולכים להם לפיכך שינו מקומן אצל רוח שאינו עיקר). בילגה (שם המשמרה) לעולם חולקת בדרום (ואפילו כשהיא נכנסת. קנס הוא שקנסוה כדמפרש בגמרא) ומבעתה קבועה וחלונה סתומה" 2.

ובגמרא שני טעמים על הקנס שקנסו את משמרת בילגה. טעם א': מחמת המעשה במרים בת בילגה שהמירה דתה כו' (כהאריכות בסיפור זה בגמרא), וטעם ב': "משמרתו (של בילגה) שוהה לבוא (כשהגיעה שבת שלה לא היו באים ומוכחא מילתא שאין העבודה חביבה עלי)".

ומקשה בגמ': "בשלמא למ"ד משמרתו שוהה לבוא היינו דקנסין לכולה משמרה אלא למ"ד מרים בת בילגה שהמירה דתה, משום ברתי' קנסין לי' לדידי', אמר אביי אין כדאמרי אינשי שותא דינוקא

בשוקא או דאכוח או דאימי'. ומשום אכוח ואימי' קנסין לכולה משמרת, אמר אביי אוי לרשע אוי לשכינן, טוב לצדיק טוב לשכינן שנאמר: אמרו צדיק כי טוב פרי מעלליהם יאכלו".

[ומזה שהשקו"ט בגמ' היא בטעם הראשון ("מעשה במרים בת בילגה כו'") משמע שזהו עיקר הטעם 4 שקנסו למשמרת בילגה 5].

והנה כ' רש"י בסיום המסכת "מכאן אמרו אוי לרשע אוי לשכינן וממילא טוב לצדיק טוב לשכינן דמדה טובה מרובה".

ומזה שלענין דטוב לצדיק טוב לשכינן הוזקק רש"י לזה שמדה טובה מרובה, מוכח שאינו גורם בגמרא את הראי' מהכתוב אמרו וגו' (ובכמה דפוסי הש"ס אמנם אין לראי' זו 6). וצריך להבין טעם

ראה לקמן בפנים ס"ט. (3 ישעי' ג, י. 4) וע"ד הכלל בפסק הלכה — ראה יד מלאכי כללי הש"ס כלל תט"ת. אבל ראה בפ"י ר"ח כאן, ומסקנא דשמעתין מפני ששהתה כו"ל. (5) וטעם זה דוקא כתב הרמב"ם בפירושו המשניות. (6) כהובא בדק"ס.

הצריכה חתיכת העור (כן — כיון דגם מליחתם היתה בעזרה (מדות פ"ה מ"ג) מסתבר שהיתה סמוכה לחלוקתם), היתה צ"ל חלוקתם וגם עור דהתמיד דהבוקר במוצ"ש ג) (ע"ד חלוקת לחה"פ בשבת שחל ביו"כ דמתחלקות לערב — משנה מנחות שם) — אפשר לדחוק ולומר דחלוקתם לא היתה דוקא במקום חלוקת לחה"פ.

ג) בערוך לנר סוכה (נו, ב) דמקשה על פרש"י וממשיך "וא"ל דהפ"י הוא שיחלקו במו"ש דא"כ מאי פריך לקמן ואלו במוספין חולקין לא קתני דלמא לכך לא קתני דלא איירי רק מה שחלקו בשבת כשהיו נכנסין שנים ממשמר זה ושנים ממשמר זה" — אבל תירוץ פרש"י מובן, שהרי החלוקה שבמשנה כוללת גם חלוקת שבת דיוהכ"פ, ואז כל החלוקה היא במוצ"ש ולא כשהיו נכנסין כו'. (גם: תירוץ "דלא איירי רק כו" — צריך תירוץ למה לא איירי כו'). ואולי מביאו רק לסיוע לפירושו.

אם שמוע ויאמר, ברכו את העם שלוש ברכות אמת ויצייב ועבודה וברכת כהנים, ובשבת מוסיפין ברכה אחת למשמר היוצא.

שם, שוה"ג הב': וראה ערוך לנר (לפוכה נו, א ד"ה והילך חמין): וז"ל: .. בפסחים (הנ"ל בהערה ופיענוחים) פליגי וגם מבואר שם דלמ"ד בזיכים קודמין או מוספים קודמין לבזיכין, קודם המוספין דעי"ז שהו שעה א' בבזיכים, והשתא כיון דהשתי לחם לא הותרו רק ע"י הכבשים שהם מן המוספים ודאי לא חלקו הלחם עד אחר המוספים וא"כ הי' חילוק מצה קודם ולמ"ד מוספים קודמין הוי חילוק חמץ קודם.. וא"ל דלשון הילך מצה הילך חמץ משמע שחולקים הכל ביחד. זה אינו דבלא"ה שאין משמעות זה ברור, מ"מ גם לפי"ז תלי בפלוגתא אי בזיכין קודמין אי מוספין קודמין וכו', ע"ש.

שם: וצ"ע'ק בלשון המאירי כאן: וז"ל: ובעצרת.. כשבאים לחלוק את החמץ אומרינו לכל אחד כשנותנין לו חלקו הילך חמץ, וכשבאים לחלוק את המצה אומרינו לכל אחד מהם ג"כ הילך מצה, שהרי אין רשאי לחלוק חמץ כנגד מצה, כמו שיתבאר במקומו. וצריך להודיעם כדי שלא יהא לבם נוקפם שיגיעם חמץ כנגד מצה ומצה כנגד חמץ.

שם, בשוה"ג הג': בערוך לנר סוכה (נו, ב) דמקשה על פרש"י: קושיתו הוא איך אפשר לחלק העורות בשבת הרי הם אסורים בטלטול — ראה לעיל בהערה ובפיענוחים לשם. שם: מאי פריך לקמן: בגמרא: אמר רב יהודא ובמוספין חולקין (רש"י): כי היכי דפלגי בלחם הפנים משמר הנכנס

בשש ובזיכין בשבע ועביד לי' לתמיד בשבע ומחצה. רבי עקיבא סבר בזיכין קודמין למוספין בזיכין בחמש ומוספין בשש ועביד לי' לתמיד בשש ומחצה. וברש"י: בזיכין היא לבונה הנתונה בשני בזיכים על שתי מערכות של לחם הפנים ובשבת .. ומקטיר הבזיכין והן מתירין הלחם לאכילת כהנים.. וחולקין הלחם מיד וצריך שעה אחת להתעסק בכך.

שם: ראה פרש"י ד"ה בתרתי שבת קטן, סעי"ב: בגמרא: ת"ר ארבעה עשר שחל להיות בשבת מפשיטין את הפסח עד החזה, דברי רבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקה. וחכמים אומרים מפשיטין את כולו.. אמר רב אשי בתרתי פליגי פליגי בטלטול ופליגי במלאכה כו'. וברש"י: בתרתי פליגי גבי פסח פליגי בטלטולו דאסר רבי ישמעאל לטלטל הפסח אחר שהוציא אימוריו אפילו מחמה לצל משום עור דלאו בר טלטול הוא, ולא דמי לשלחין דאמרן בבמה טומנין (מט, א) שמטלטלין אותן דהתם עור בהמה גסה דחזי למישטחי ולמיזגא עלי'.

שם: תרד"ה טומנין שם מט, סעי"א: במשנה: טומנין בשלחין (רש"י: עורות) ומטלטלין אותן כו'. ובתוס' (לאחרי שמביא פרש"י הנ"ל): ור"ת מפרש דהכא מיירי ביבשין דחזי למזגא עליהו והתם בלחין.

שם: משנה מנחות שם: חל יום כיפורים להיות בשבת (רש"י: ואין יכולין לאוכלו (לחה"פ) היום) החלות מתחלקות לערב כו'.

שם בשוה"ג, שוה"ג הא': תמיד רפ"ה: אמר להם הממונה ברכו ברכה אחת והם ברכו, קראו עשרת הדברות שמע והי'

והלונה סתומה" — ,טבעת לכל משמר היו תולין בהם הבהמות ומפשיטין אותם והיו כולם קבועות בכתלים וכשהיתה נכנסה משמרה היתה תולה אותה טבעת לרמוז שהעבודה שלה. וכמו"כ היו שם עשרים וארבע הלונות ושם בגדי כהונה חלון לכל משמרה וכו'". והיינו שהטבעת היתה לצורך הפשט הקרבן וההלונות לצורך בגדי כהונה.

ג. החילוק בין הפירושים הוא: לפירש"י נקנסה בילגה בענינים השייכים גם לנשים, כי הרי שחיטה "כשירה בזרים ובנשים" ואפילו לכתחילה שוחטין (בסכין ארוך) ¹⁰, ורק מקבלה ואילך מצות כהונה ¹¹.

אבל לפי הרמב"ם, קנסוה בענינים שאין לנשים שייכות להם — לא להפשט הקרבנות ¹² על הטבעות בעזרה ¹³, ומכ"ש שאין להן שייכות לבגדי כהונה שהם לצורך העבודה ¹⁴, שהרי נשים פסולות לעבודה.

(7 במשנה שם גו, סע"א ד"ה וטבעתה וד"ה הלונה. (8) וכן הובא במאירי כאן. ועד"ו פי' בר"ח כאן שהיו לתועלת השחיטה. (9) וכן פירש בירושלמי כאן בסוף המסכת. פי' ב' במאירי כאן. ובר"ח הובא זה, וגם הלונות שהיו נותנים שם בגדיהם (כברמב"ם דלקמן בפנים). (10) זבחים לא, סע"ב ואילך. רמב"ם ריש הל' פסוה"מ. (11) שם לב, א. רמב"ם הל' ביאת מקדש פ"ט ה"ו. הל' פסוה"מ פ"א הכ"ב. (12) אף שכשרה בזרים — יומא כו, ב ואילך. רמב"ם הל' ביאת מקדש פ"ט ה"ו. ובתוס' קדושין עו, ב ד"ה אין: אפילו בעבודות הכשירות בזרים כגון שחיטה או הפשט אע"ג דשחיטה כשירה בנשים ובעבדים כו" (וראה תוד"ה חד כתובות כד, סע"ב). ולהעיר מרד"ק לדה"י ב כט, לד עה"פ רק הכהנים היו למעט ולא יכלו להפשט כו' ויחזקום אחיהם הלויים ואע"פ שמקבלת הדם ואילך מצות כהונה שעת הדוחק הי' זה. (13) ראה תמיד פ"ג מ"ה. מדות פ"ג מ"ה. רמב"ם הל' ביה"ב פ"ה ה"ג. וראה פרש"י ותוס' ד"ה וכי אשה (קדושין נב, ב). שעה"מ על הרמב"ם שם פ"ז ה"ח. (14) ובסה"מ צ' להרמב"ם מ"ע לג: בזמן שבגדיהם

הל' ביה"ב פ"ה ה"ג: מבראר שם שמקום הפשט הקרבנות הי' בעזרה.

שם: וראה פרש"י ותוס' ד"ה וכי אשה (קדושין נב, ב): בגמרא: .. המקדש בחלקו בין קדשי קדשים ובין קדשים קלים לא קידש. וכי אשה בעזרה מגין כו'. וברש"י: וכי אשה בעזרה מגיין, דקתני קדשי קדשים והרי אם יוציאום חוץ לעזרה אפילו לעזרת נשים הם נפסלים ביצא ונשים אין נכנסות לה כדתנן באבות הטומאות בפ"ק דמסכת כלים. ובתוס': וכי אשה בעזרה מגין פי' הקונטרס דאין אשה נכנסת בעזרה כדתנן בפ"ק דכלים ולא דק דלא אשכחן בשום דוכתא דנשים אסורות ליכנס בעזרה שהרי בפרק קמא דכלים תנן החיל מקודש הימנו שאין טמא מת נכנס לשם למעלה הימנו עזרת ישראל שאין מחוסר כפורים נכנס לשם וחייבים עלי' חטאת למעלה הימנו עזרת כהנים שאין ישראלים נכנסים לשם אלא בשעת צרכיהם לסמיכה שחיטה תנופה ולא קתני נשים שאין נכנסות שם. ועוד תנן בפרק כל הפסולין (זבחים לא, ב) שהשחיטה כשרה בנשים א"כ יכולה ליכנס בעזרה. ועוד הרי סוטה ונוזרה נכנסות בעזרה להניף. לכך נראה לי וכי אשה בעזרה להתקדש מגין הרי אין רגילות להכנס שם כדי להתקדש שהרי בזיון הוא ומילתא דלא שכיחא היא ולא איירי תנא מזה.

שם: שעה"מ על הרמב"ם שם פ"ז ה"ח: שקו"ט בדעות רש"י ותוס', — לא נעתק מפני האריכות.

הדבר ומהו החילוק אם הראי' היא מהכתוב או מחמת שמרובה מדה טובה.

ב. ויובן בהקדים ביאור הענין ד, טבעתה קבועה והלונה סתומה", שיש בזה שני פירושים:

רש"י מפרש: "טבעתה קבועה": "כ"ד טבעות היו בעזרה במקום בית המטבחים וכו' והיו נתונות באבני רצפה והטבעת פתוחה מצד אחד והופכה למעלה ומכנים צואר הבהמה לתוכה וחוזר והופך פתחה לתוך הרצפה וטבעת של בילגה קבועה ואינה נהפכת כדי שתשתמש בשל אחרים" ⁸.

והלונה סתומה מפרש"י: "הלונות היו בבית החליפות בעוכי כותלי התאים ששם גוונים את סכיניהם" ⁹ כו' וסתמו הלונה של בילגה". והיינו שגם הטבעת וגם החלון שמשו לתועלת השחיטה וכלי'.

והרמב"ם בפיה"מ מפרש: "טבעתה קבועה

והיצא פלגי נמי בעורות המוספין של כל שבת). מיתיבי משמרה היוצאת עושה תמיד של שחר ומוספין משמרה הנכנסת עושה תמיד של בין הערבים ובזיכין. ואילו מוספין חולקין לא קתני. האי תנא בחלוקה לא קא מיירי. אמר רבא, והא תנא דבי שמואל דמיירי בחלוקה ובמוספין חולקין לא קתני וכו' תיובתא דרב יהודא תיובתא. ע"ש.

הערה 8: ועד"ו פי' בר"ח כאן: .. טבעת. . . ופירושו שקושרין חבל ברגלי השור ומכניסין חבל ההוא בטבעת ומושכין החבל מעט מעט ומפילין השור בניחותא דחיישינן לריסוק אברים וכו'. ע"ש.

הערה 12: ובתוס' קדושין עו, ב ד"ה אין: במשנה שם ע"א: אין בודקין לא מן המזבח ולמעלה (רש"י: התחיל לבדוק באמהות ומצא שאבי אבי' שימש על המזבח בידוע שמיחוס הוא) כו'. ובתוס': וא"ת נתני נמי אין בודקין מנשיאת כפים ולמעלה ומתרומה ולמעלה כדאמר בפ"ב דכתובות (שם) מעלין מתרומה ליוחסין. וי"ל, דגם זה אינו רבותא כיון דלא שייך אלא בכהנים, אבל הא דתנן אין בודקין מן המזבח ולמעלה רבותא הוא דמיירי אפילו בעבודות הכשרות בזרים כגון שחיטה או הפשט אע"ג דשחיטה כשרה בנשים ובעבדים היינו דיעבד אבל לכתחילה לא עבדי כי אם כשרים מיוחסין.

שם: וראה תוד"ה חד כתובות כד, סע"ב: שם מובא מס' הישר לר"ת — ע"ד הנ"ל בפיענות הקודם.

הערה 13: ראה תמיד פ"ג מ"ה. מדות פ"ג מ"ה. רמב"ם

נעשה התוכן של השכן, או שאין ביניהם אלא שייכות היצונית.

ו"ל שרש"י והרמב"ם אולי בזה לשימתייהו בענין בר מצרא, כדלקמן.

ד. דין בר מצרא¹⁸ חל בעיקרו על הלוקח, כמו שמוכן מזה שכשהלוקח כבר קנה את השדה, מסלקין אותו הימנה¹⁹ מחמת ועשית הישר והטוב בעיני ה' *¹⁹. שמכיון שלדידו אין הלוקח כ"כ אם יקנה שדה זו או שדה שבמקום אחר, משא"כ לבר

ביסוד = מחלוקתם י"ל: לדעת רש"י קנסו את המשמרה (מפני טעם השכנות) רק בענינים ששייכים לשכן הרשע — הנערה (מרים) — כיון שגם היא היתה יכולה לעשות את הענינים האלו¹⁵ ולכן מודגש בעונש ובכזיון שהם בסיבתה של הנערה. אבל לדעת הרמב"ם הקנס הוא גם בענינים שאין בינם לרשע — הנערה¹⁶ — שום שייכות¹⁷.

והדבר תלוי בגדר הכללי של השכנות: האם שכנות פועלת שייכות פנימית ושינוי, עד שזה

עליהם כהונתם עליהם כו'. (15) ולפי"ז צ"ל שהקנס ש, חולקת בדרום" הוא לא בשביל חלוקת לחם הפנים שנאכלים רק לזכרי כהונה (תוספתא זבחים פ"ו, ז), כ"א בעיקר בשביל שאר דברים הנחלקים שם * , וכגון עזרות המוספים **, ועוד. ראה סוכה שם, ב. פרש"י שם ד"ה ובמוספין. דהא דאתתב ר"י בגמרא הוא רק בזה ששתי משמרות חולקין, אבל לא בהנוגע לזה שהמשמרה, חולקין ביניהם" (כל' רש"י במשנה ד"ה הנכנסים). וראה בפ"י ר"ח בגמרא: ונתברר כי המוספין של משמר היוצא הן בלבד. ולהעיר

שבברייתא שבגמרא, מעשה במרים בת בלגה" מסיים: , וכששמעו חכמים בדבר קבעו את טבעתה וסתמו את הלונה" (ולא הובא זה ש, חולקת בדרום" כ"א בסיומו, אע"פ ששכני כו'). (16) אבל זה שכתב שחולקת בדרום בלחם הפנים (שאסור לנשים) דוקא כמפורש בדבריו — הוא כמבואר לעיל שוה"ג הא' להערה 1.

(17) ומודגש ביותר שיטתו, בזה שפירש, "שכנתה קבועה" בנוגע להפשט הבהמה, ואילו במשנה (מדות שם) נאמר מפורש הטבעות ש, שעליהן שוה"ג, וכ"פ הרמב"ם עצמו בפיה"מ מדות שם. וברפ"ד דתמיד. סוף מע"ש (אלא שהוא כ' שאוסרין בהם רגלי הגשחט ויוכלו לשוחטו, וע"ד פ"י הר"ח כאן). ובהל' ביה"ב שם הי"ד. משא"כ הפשט הבהמה הי' ב, אונקליות של ברזל" — משנה תמיד ומדות שם ובפיה"מ שם. משנה פסחים סד, א (ובפיה"מ שם). וגם בנוגע לחלונות הרי מפרש לא מפורש כבירושלמי כאן (כנ"ל הערה 9).

ולהעיר שבפיה"מ כאן כ', "היו שם כד * חלונות" ובפ"ח מהל' כלי המקדש ה"ח, "ששה ותשעים". וראה כ"מ שם. (18) ב"מ קח, א. רמב"ם הלכות שכנים פי"ב ה"ה. (19) וכן בטוש"ע חו"מ ריש הלכות מצרנות (ס' קעה). (19*) ב"מ שם. רמב"ם שם. (אבל אינו מעתיק, בעיני הוי"ו. כן ממשך אח"כ בהיפך הסדר, טוב וישר הוא" וכן בסוף הל' שכנים. וכן הוא בכ"מ בטור וכו'. וצ"ע.) — ובשו"ע אדה"ז הל' מכירה כו' סוס"ה, ועשית הישר והטוב בעיני ה' אלקיך". — וכנראה הוא טה"ד. ויש לברר בדפוסים הקודמים.

* דלכאורה חלוקת כל הענינים דיום השבת היתה במקום אחד. וראה לעיל הערה 1 ובשוה"ג הב' שם. ולכאורה גם חלוקת משמרת בלגה בימי הסוכות שעל סדר המשמרות (משנה סוכה נה, ריש ע"ב) היתה בדרום, דזיל בתר טעמא. וצ"ע וחיפוש האם גם החלוקה דמשמרת בלגה בימות החול דמשמרתה (שבזה גם השי"ך לנשים) היתה בדרום (דלשון המשנה "לעולם חולקת בדרום" אפשר לפרש גם במובנו הכי כולל — כל החלוקות דמשמרת בלגה). ובכל אופן צ"ע בנוגע להחלוקה דקרבות הרגלים דכל המשמרות שוות" (משנה סוכה נה, ב) — האם גם בזה כהן ממשמרה דבלגה הבא לעבוד חולק בדרום (וגם זה נכלל ב"לעולם חולקת בדרום"), או אולי כיון שבזה הא דכל המשמרות שוות" אינו מפני שעתה זמנה של משמרה דבלגה, כ"א מפני עבודתו דהיחיד — חולק כשאר המשמרות. (** אבל ראה לעיל שוה"ג הב' להערה 1, דלכאורה חלוקת עזרות המוספין והתמידין היתה בלילה. *) ביד דוד כאן כ' דט"ס ברמב"ם וצ"ל כבהל' כלי המקדש שם. אבל להעיר שכ"ה בתוספתא כאן (פ"ד, יב). אבל ל"נ למה הם משמשות.

שם: שבברייתא שבגמרא: .. אע"פ ששכני הרשעים לא נשתכרו (רש"י: דאוי לרשע או לשכנו) שכינו בילגה (רש"י: היינו (משמרת) ישבב) נשתכרו, שבילגה לעולם חולקת בדרום (רש"י: ואפילו בכניסתו) וישבב אחיו בצפון (אף ביציאתו שהרי בילגה נכנס אחריו, ושבת הוא להם לחולקי צפון). שם בשוה"ג הא': משנה פוכה נה, ריש ע"ב: יום טוב הראשון של חג (רש"י: וכל המשמרות עלולות לרגל, ושש עשרה מהם מקריבין שש עשרה בהמות הללו) היו שם י"ג פרים אילים שנים ושעיר אחד, נשתיירו שם י"ד כבשים לשמונה משמרות (רש"י: דכל המשמרות זוכות בחובות הבאות מחמת הרגל ברגל ואין משמר של אותה שבת יכולה לעכב עליהן כדאמרינן בגמרא) ויום ראשון ששה מקריבין שנים שנים והשאר אחד אחד וכו'. ע"ש.

שם: משנה פוכה נה, ב: נעתק לעיל בפיענוח הא' להערה 1. הערה 17: וראה כ"מ שם: ברמב"ם: וששה ותשעים חלון היו במקדש להניח בהן הבגדים כו'. ובכ"מ: ובסוף החליל (דף נו) נתן בילגה חלונה סתומה וכתב שם רבינו כיצא במה שכתב כאן.

הערה 14: ובסהמ"צ להרמב"ם מ"ע לג: וז"ל: היא שצוה הכהנים ללבוש בגדים מיוחדים לכבוד ולתפארת ואז יעבדו במקדש, והוא אמרו (שמות כח, ד) ועשו בגדי קדש לאהרן, ואת בניו תקריב והלבשתם כותנות (שם כט, ח) וכל עת שישרת הכהן בפחות ממנין בגדיו המיוחדים לו באותה העבודה או ביותר מהם עבודתו פסולה ויתחייב על זה מיתה בידי שמים רצוה לומר למחוסר בגדים שעבד. . ולא בא בכתוב זה בבאור, אבל בא בכתוב (ראה שם, ט) וחגרת אותם אבנט והיתה להם כהונת עולם ובה הפירוש (זבחים יז, ב, וש"נ) כוונן שבגדיהם עליהם כהונתם עליהם אין בגדיהם עליהם אין כהונתם עליהם והווי זהו זרים והרי נתבאר זר ששימש במיתה כו'.

הערה 15: ראה פוכה שם, ב. פרש"י שם ד"ה ובמוספין, דהא דאתתב כו' בגמרא וכו': ראה פיענוח, מאי פריך לקמן" לשוה"ג הג' לשוה"ג הב' להערה 1. שם: וראה בפ"י ר"ח בגמרא: וז"ל (בהמשך לדברי ר' יהודא): ואיתתב ר"י ונתברר כו' (כפנים ההערה).

ולתת את השדה לבר מצרא (אלא שאם אינו רוצה — בי"ד מכריחים אותו); ולאופן השני, שזהו דין בקנין הקרקע, הנה אע"פ שועשית הישר והטוב ללוקח נאמר, אבל הציווי (קיומו בפועל) נוגע גם לבי"ד: מחמת ועשית הישר והטוב נותנים חכמים לבר מצרא קצת קנין בגוף השדה ומחלישים את קנינו של הלוקח, וממילא על הלוקח להסתלק.

ה. ועפ"ז י"ל שזו מחלוקת הראשונים, ומודגשת היא במיוחד בחילוקי דעות רש"י והרמב"ם:

במעם דין בר מצרא — מפני ועשית הישר והטוב — כתב רש"י²³: „דבר שאי אתה נחסר כ"כ שתמצא קרקעות במקום אחר ולא תפריח על בן המצר להיות נכסיו הלוקים”²⁴.

והרמב"ם²⁵ מבאר את הדין ואת טעמו: „יש לחבירו שהוא בצד המצר שלו ליתן דמים ללוקח ולסלק אותו... ודבר זה משום שנאמר ועשית הישר והטוב אמרו חכמים הואיל והמכר אחד הוא טוב וישר הוא שיקנה מקום זה בן המצר יותר מן הרחוק”²⁶.

והיינו שלדעת רש"י הרי"ז הנהגה טובה²⁷ שאינה אלא ביחס ללוקח — „דבר שאי אתה נחסר

מצרא, לכן ישר וטוב שתבר מצרא יקנה השדה²⁰. וכן משמע ממ"ש בגמ'²¹ שאם „זבין לעכו"ם לית בה משום דינא דבר מצרא כו' עכו"ם ודאי לאו בר ועשית הישר והטוב הוא”, והיינו שזהו דין על הלוקח, ולכן אינו חל כשזבין לעכו"ם.

והנה גדר דין בר מצרא אפ"ל בשני אופנים: (א) אי"ז אלא ענין של הנהגות ישרות וטובות. והיינו שלא חסר כלום בתוקף קנינו של הלוקח, אלא שחכמים חייבוהו להתנהג באופן ישר וטוב, ולכן עליו לתת (מה שקנה) לבר המצרא (ועד"ז בדינים אחרים של בר מצרא).

(ב) החיוב דועשית הישר והטוב פועל שהבר מצרא מקבל בעלות מסוימת על השדה; ולכן זה שעל הלוקח למכור את השדה לבר מצרא אי"ז מחמת חיוב הנהגה טובה שעליו בלבד, אלא מחמת שהשדה יש לה שייכות לבר מצרא, ובלשון הנמוק"י²² „כאילו יש לו קצת קנין בגופו של קרקע”.

החילוק בין שני האופנים הוא: לאופן הראשון, שגדר דין בר מצרא הוא הנהגה טובה, הרי"ז דין על הלוקח, שהוא צריך להתנהג באופן ישר וטוב

(20) וכמפורש בכמה מקומות, וראה לקמן בהערות. (21) שם קת, ב. וראה לקמן בפנים. (22) ב"מ שם ד"ה והלכתא צריך למקנא מיני'. וראה לקמן הערה 32. (23) שם קת, א ד"ה ועשית. (24) וברא"ש ב"מ שם סו"ס כ: אף בזה שייך הישר והטוב כי ימצא להחזיק במקום אחר. (25) הלכות שכנים שם. (26) עד"ז הוא לשון הטור שם, אבל: א) לא כתבו בתחילת דבריו כטעם על עצם דין דבר מצרא אלא כהקדמה „לפיכך אם יש שום הפסד הוא משום ועשית הטוב והישר הואיל והוא רוצה למכור כו'.

למכור אבד את זכותו אע"ג דלא קנו מיני' והרב אלברגלוני ז"ל כתב בשם גאון [שאפילו שתק בעל המיצר אחר שידע שקנה ולא תבע בזמן קרוב יומו או קרוב לו בטל דינו ע"כ] והרמב"ם ז"ל כתב בפרק י"ב מהלכות שכנים [ראה פי"ד ה"ב] שאם ראה אותו בעל המצר כאדם שעושה בשלו ושתק, מחל. הערה 26: עד"ז הוא לשון הטור שם: וז"ל: דינא דבר מצרא תקנת חכמים הוא משום ועשית הטוב והישר הואיל שהוא רוצה למכור טוב וישר הוא שיקנה המצרן יותר מאדם אחר הרחוק. לפיכך אם יש שום הפסד למוכר לא תקנו שלא תקנו למצרן דבר שהוא הפסד למוכר.

הערה 27: וראה לשון הרא"ש (שם סי' כג): וז"ל (לאחר שמביא דברי הרמב"ם (סוף הל' שכנים): „בד"א שצריך קנין כשמחל לו קודם שקנה אבל אם מחל לו זכותו אחר שלקח כגון שבא המצרן וסייע אותו או שכרו ממנו או שראה אותו בונה וסותר כל שהוא ומשתמש בו לא מיחה בו ולא עירער הרי זה מחל ושוב אין יכול לסלקו”): ומתוך דבריו משמע אם לא סייע אותו... יכול לסלקו אפילו לזמן מרובה, ולא מסתבר כלל כיון דטעמא דמצרנות אינו אלא משום ועשית הטוב והישר אין ליפות כח המצרן כל כך וכיון שלא גילה ללוקח מיד שידע בקני' שהוא חפץ שיעשה עמו טובה ויניח לו

הערה 21: שם קת, ב: עכו"ם ודאי לאו בר ועשית הישר והטוב הוא (רש"י: ואין לנו לומר על דינא דבר מצרא ועשית הישר והטוב אלא ללוקח שהמוכר אומר לו מה עשיתי לך אם ארצה לא אמכרנה לך ותהא בידי אבל ללוקח כו' (מועתק לקמן בפנים השיחה)) שמותי ודאי משמתינן לי' עד דמקבל עלי' כל אונסי דאתי לי' מחמת' (רש"י: שמותי ודאי משמתינן לי' למוכר לקבולי עלי' כל אונסי דאתי לי' מחמת העכו"ם).

הערה 22: ב"מ שם ד"ה והלכתא: בגמרא ורש"י: אתא אימלוך בי' (שדה היוצאה לימכר ובא אחר ונטל רשות מבן המצרן) אמר לי' איזיל איזבון וא"ל זיל זבון, צריך למיקנא מיני' או לא, רבינא אמר לא צריך למיקנא מיני', נהרדעי אמרו צריך למיקנא מיני' (דאי לא קנה מיני' מצי אמר לי' משטה הייתי כך כדי להעמידה על דמים הראוין לה שאם באתי אני אצל הבעלים הי' מעלה לי בדמים בשביל שחביבה עלי) והלכתא צריך למיקנא מיני'. ובנמוק"י: והלכתא צריך למיקנא מיני', משום דחשבינן לי' לבר מיצרא כאילו יש לו קצת קנין בגופו של קרקע. ומיהו כי קנו מיני' סגי אע"פ דהוי כעין קנין דברים. ויש מי שכתב דאע"ג דאמרינן דאי א"ל זיל זבון בעלמא לא סגי בלא קנין אם נעשה הוא שליח

זהו ענין שהוא בעצם טוב וישר כו'; וזה נפעל ע"י הכח שנתנו²⁰ חכמים לבר מצרא קצת קנין בגוף השדה.

ובזה מוכן מה שבדין זכין לעכו"ם כתב הרמב"ם³⁰ „המוכר לעכו"ם משמתין אותו עד שיקבל עליו כל אונס שיבא מן העכו"ם עד שינהוג העכו"ם עם בן המצר שלו בדיני ישראל", שהוא א) משמוט הטעם שבגמ' „עכו"ם ודאי לאו בר ועשית הישר והטוב הוא"³¹. ב) מוסף (על לשון הגמרא) „עד שינהוג העכו"ם עם בן המצר שלו בדיני ישראל"³² — כי

כו' ולא תפריח על בן המצר כו'"; וכמו שרש"י מדגיש את זה להלן בסוגיא בדין „זכין לעכו"ם עכו"ם לאו בר ועשית וכו' — „ואין לנו לומר על דינא דב"מ ועשית הישר והטוב אלא ללוקח כו' ללוקח נאמר משוך ירך ויקחנה זה".

אבל לדעת הרמב"ם אי"ז הנהגה טובה של הלוקח (לטובת בן המצר) בלבד, אלא נעשה הנהגה טובה בכלל, אמירת חכמים²⁸ שכך טוב וישר (ומתחיל — וכעיקר — בנוגע לבן המצר): „יש לחבירו כו' אמרו חכמים וכו' טוב וישר הוא שיקנה וכו'".

מיד שידע בקניי' שהוא חפץ שיעשה עמו טובה ויניח לו השדה. קרוב למי'ע. (29) להעיר מביאור הרגזובי במחלוקת דר"ע ור"י עושה קנין או רק חיוב. וראה צפעי"ג עה"ת (עה"פ ועשית הישר והטוב), יש לפרש להרמב"ם דמכיון דלעכו"ם אין שייך כל ענין המצות לא תקנו כזה בכלל דין בר מצרא. (32) ואולי י"ל עוד נפק"מ: לדעת הרמב"ם חיוב „ועשית הישר והטוב" חל כשנעשה זה בר מיצר (וראה גם נמוקי"י שבעה"ת 22) וא"כ זהו גם בנוגע להמוכר שהרי חסר גם בבעלות המוכר (אף שדין בר מצרא דועשית הישר והטוב לא הטילו חכמים על המוכר) וכן משמע קצת ממ"ש בהנוגע להמוכר לעכו"ם ולא כמ"ש בגמרא (וכפנים). וראה דבריו שם ריש פ"ד (טוש"ע שבו סעיף לא). משא"כ אם זהו רק דין של הנהגה טובה דלוקח הרי זה נעשה רק כאשר כבר קנאה לוקח, ואין שייכות להמוכר כמפורש בפרש"י שם ד"ה עכו"ם לאו בר כו'. וראה רא"ש שם סוף סכ"ד „אלא שתקנת חכמים היא משום הישר והטוב והתקנה

השדה יש לו לומר שלא ישרה בעיניו או שאין לו מעוה לקנותה וכו'.

הערה 29: צפעי"ג לירושלמי סנהדרין פ"א ה"א: וז"ל (עמ"ש שם: אשכח תני ר"ש בן יוחנן ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם): וכן נ"מ אם המשפט עשה קנין ומציאות או רק חיוב, וכמו בפלוגתא דר' עקיבא ור"י גבי יוחלט השור, וכן גבי מכרוהו ב"ד בעבד עברי מה זה אם בעלים הם הב"ד על המכירה או ב"ד כופין אותו, ובה הירושלמי פ"א דקדושין [סוף הל' ב: ר' אמי בעא פשיטא זה שהוא נמכר בב"ד ב"ד כותבין שטרן וכו'] ס"ל דב"ד הם הבעלים, והרמב"ם [הלכות עבדים, פ"ב ה"א: עבד עברי שמכרוהו ב"ד (והמוכר עצמו) נקנה בכסף ובשוה כסף ובשטר. כיצד בשטר, כותב לו על הגיר או על החרס הריני מכור לך הריני קנוי לך ונתן לו השטר. ועיין שו"ת צ"פ, ג"ל, סי' רכג] נראה דלא פסק כן, ובאמת זה תליא בזה, ועיין גיטין דף ל"ו [ע"ב: מה אבות מנחילין את בניהן כל מה שירצו, אף ראשים מנחילין העם כל מה שירצו] ב"ד מנחילין וכו' אם שם בממוז דוקא, גבי מלוה של תורה, כמו שקלים ושאר דברים, דהוה ככתובה בשטר, מ"מ אם ב"ד נחתן (לנזקי) [לנכסי] היכי דליכא תובע, כמו גבי שקלים, עמ"ש הגה"מ פ"ד דב"ק וב... ז"ל בהל' אישות.

שם: מהדו"ת ע"ט, ג: וז"ל: ובאמת זה תליא במחלו' דר' ישמעאל ור' עקיבא במכילתא פרי' יתרו בזמן קבה"ת אם קבלו עליהם את הפעולת או את הדין דלר"י שם אמר דענו על לאו לאו ועל הן הן ר"ל דמה שנצטוו שלא לעשות לא יעשו זה בגדר העדר אך ר"ע ס"ל דאמרו גם על זה הן ר"ל דההעדר הוא ג"כ פעולה מציאות וס"ל דההעדר עושה פעולה בהדבר וכמו דס"ל לחד תנא אין קדושין תופסין בחייבי עשה ר"ל דנשתנה המציאות שלהן ולא הוי בת קדושין וככ"ב אם גם בחייבי עשה שייך לומר שנשתנה המציאות וכן ס"ל גבי שור תם דב"ק ל"ג יוחלט השור ר"ל דדין התורה עושה אותו דהוא שייך להניזק אף בלא קנין כלל כו'. ע"ש.

שם: וראה צפעי"ג עה"ת (עה"פ ועשית הישר והטוב): וז"ל: הנה לקמן בספרי פ' ראה [פיסקא ע"ט: כי תעשה הטוב והישר (בעיני ה' אלקיך), הטוב בעיני שמים והישר בעיני אדם דברי ר' עקיבא. ר' ישמעאל אומר הישר בעיני שמים והטוב בעיני אדם] ופ' שופטים [אולי צ"ל פ' ראה פיסקא 13 ושם איתא: לעשות הישר בעיני ה' אלקיך, זו שאמר ר' ישמעאל הישר בעיני שמים] פלוגתא דר' עקיבא ור' ישמעאל, וכן בתוספתא שקלים [פ"ב, ג: ואומר ועשית הישר והטוב בעיני ה', הטוב בעיני שמים והישר בעיני אדם, דברי ר' עקיבא ר' ישמעאל אומר אף הישר בעיני שמים וכו'. הכריעו חכמים לקיים דברי ר' ישמעאל שנאמר כי תעשה הישר בעיני ה'] אם שייך לומר „ישר" בעיני ה', ועי' ב"מ דף טז ע"ב [דמדינא ארעא (ששמו ב"ד לבע"ח) לא בעיא למיהדר (אם הלוה פורע לו אה"כ את חובו) ומשום ועשית הישר והטוב בעיני ה' הוא דאמור רבנן תהדר וכו'] ודף לה [והלכתא שומא הדר לעולם משום שנאמר ועשית הישר והטוב] ודף קח [נהרדעי אמרי אפילו משום דינא דבר מצרא מסלקינן ל' משום שנאמר ועשית הישר והטוב בעיני ה'] וכמה מקומות בנה אם בעיני ה' רק „טוב" ורק בתקנת חכמים שייך לומר בשביל תקלה או בשביל דבר אחר או גם בעיני ה' כן, וכאן נקט זה גם בעיני ה' ית'.

הערה 32: וראה דבריו שם ריש פ"ד: וז"ל: הרוצה למכור שדה והביא בן המצר שלו וזה שרוצה ליקח ממנו לב"ד ואמר לבן המצר אם תרצה לקנות בכך וכך עשה ואם לאו סלק את עצמך והרי זה לוקח, הרי זה לא נשארה לו טענה אלא או מביא מעות מיד ויקנה או בטלה את זכותו וכו', ע"ש.

שם: טוש"ע שם סעיף לא: וז"ל השו"ע (ועד"ו בטור): נמלך המוכר בבן המצר למכור לו באותם דמים ואמר ל' זיל זבון לעלמא דלא בעינא ל' לא צריך למיקנא מיני'. שם: וראה רא"ש שם סוף פכ"ד: ז"ל: זבין במאה ושוי מאתן, חויבן אי לכולי עלמא מחיל ומזבין יהיב ל' מאה

האם ענין השכנות פועל שייכות פנימית בין השכנים, שינוי בעצם השכן (כנדו"ד — קנין בשדה); או שהשייכות אינה אלא באופן חיצוני (כנדו"ד — חיוב הנהגה על הגברא).

ונפק"מ בכו"כ ענינים. ובכלל — בסגנון הידוע — בשלושה הענינים הכלליים: עולם, שנה נפש³⁴.

בעולם: השייכות שמחמת שכנות במקום בדין בר מצרא, כנ"ל.

ז. בשנה: בענין הזמן. בדין תוספת מחול על הקודש ביוה"כ (שלדברי הכל מה"ת הוא) ³⁵ ובשבת

דין בר מצרא אינו (רק) זה שהלוקח צריך להתנהג באופן ישר וטוב³³.

ו. [כמה ענינים והלכות בתורה שאע"פ שבהשקפה ראשונה הם סוגיות וענינים שונים שאין שייכות ביניהם, אבל מכיון שהתורה אחת היא, הנה ע"י התעמקות כדבעי אפשר למצוא נקודה משותפת ביניהם, או — שהם בנויים על יסוד אחד, וכמו שנמצא בספרי כמה גדולי ישראל וביחוד במ' הרוגצ'ובי].

עפ"י הנ"ל י"ל ששתי ההסברות בדין בר מצרא הם גדר כללי (בכל ענין לפי גדריו המיוחדים):

אינו אלא משנתחזק בה כבר הלוקח ובאה לרשותו, וכן הביא שם (סי' כח) מ"ש בגמרא, "עכ"רם לאו בר ועשית הישר והטוב" (וראה לעיל הערה 24, 27 דעת הרא"ש). וראה בהערה הבאה. וראה לקו"ש חגה"ש תשלו הערה 11 שעל המוכר יש האיסור דלפני עור. (33) ועפ"ז יש לבאר כמה שינויים בין פרש"י ורמב"ם בפי' המשך הסוגיא שם, ולדוגמא: א) בגמרא שם (קח רע"ב), "מכר כל נכסיו לאחד לית בה משום דינא דבר מצרא". ובפרש"י ד"ה לית, "שלא תקנו חכמים ללוקח להסתלק לעשות הישר והטוב לבעל המצר שהוא רעה למוכר שזה לא יקנה השאר כו". וברמב"ם (פי"ב ה"ו), "אין בעל המצר של שדה אחת מסלק את הלוקח מאותה השדה שהרי היא והאחרת קנה באחד". דרש"י מדגיש צד ההפסד והלוקח, "לא תקנו חכמים ללוקח להסתלק. שהוא רעה למוכר" (ועד"ז הוא ברא"ש שם סכ"ז), ורמב"ם מדגיש (הדין) הקנין שבונה והבר מיצר. וראה לח"מ שם פי"ג ה"ח. (ב) שם בגמרא, "לאשה וליתמי כו" לית בה משום דינא דבר מצרא, ובפרש"י שם: "מכר לאשה לא מסלקין לה דלאו אורח ארעא לאהדורי ולבקש מי שיש לו קרקעות למכור ומה שבא לידה ראשון אין לנו לומר ועשית הישר והטוב להרחיקה מעליו וכן יתמי", וברמב"ם (שם הי"ג וי"ד): המוכר ליתומים קטנים אין בו דין בעל המצר הטוב והישר שעושיין חסד עם אלו יתר מבעל המצר. וכן המוכר לאשה. חסד הוא שתעמוד הקרקע בידה". דרש"י מספיק השלילה, "אין לנו לומר כו" להרחיקה מעליו, ולהרמב"ם צריך טעם חיובי (ובהקנין) שידחה לדין בר מצרא. וראה מלחמות ה' ב"מ שם. גם יש לבאר עפ"ז מש"כ הרא"ש (שם ר"ס כג), "אין ליפות כח המצרן כ"כ כו" (המשך הלשון נעתק לעיל הערה 27). ועוד. (34) "אשר על ענין ג' בחינות אלו הוא יסוד של הספר יצירה" (אוה"ת יתרו ע' תתטז ואילך). (35) ראה ביצה (ל, א): תוס' יוה"כ פ' מדאורייתא. יומא פא, ב. וש"נ. רמב"ם הל' שביתת עשור פ"א ה"ו (לצום ולהתענות). טוש"ע

לאשה ליתמי ולשותפי לית בה משום דינא דבר מצרא): איכא דפשיט מהא היכא דבר מצרא לא מיבעי ל' אלא להרוחה ולוקח דחיקא ל' שעתא ומצטרין ל', לית בה משום דינא דבר מצרא. וכ"כ אבא מארי ז"ל במגילת הנחמה כו'. ובמלחמות: אמר הכותב תנחומין של הבל ניחמו אביו בזה דשאני אשה ויתמי דלאו בני מעבד הישר והטוב נינהו ולא רמו רבנן עלייהו תקנתיהו וכו'.

הערה 35: יומא פא ב, : וז"ל הגמ': לכדתניא ועניתם את נפשותיכם בתשעה לחודש (ויקרא כג, לב) יכול יתחיל ויתענה בתשעה, ת"ל בערב, אי בערב יכול משתחשך, ת"ל בתשעה, הא כיצד מתחיל ומתענה מבעוד יום. מכאן שמוסיפין מחול על הקודש. ואין לי אלא בכניסתו ביציאתו מנין, ת"ל מערב עד ערב, ואין לי אלא יוה"כ ימים טובים מנין ת"ל תשבתו, אין לי אלא י"ט, שבתות מנין ת"ל שבתכם, הא כיצד כל מקום שנאמר שבות מוסיפין מחול על הקודש.

שם: רמב"ם הלכות שביתת עשור פ"א ה"ו: וז"ל: כשם ששבות מלאכה בין ביום בין בלילה כך שבות לעינוי בין ביום בין בלילה וצריך להוסיף מחול על הקודש בכניסתו וביציאתו שנאמר ועניתם את נפשותיכם בתשעה לחודש בערב, כלומר התחיל לצום ולהתענות מערב משעה הסמוך לעשירי, וכן ביציאה שוהה בעינוי מעט מליל אחד עשר סמוך לעשירי שנאמר מערב עד ערב תשבתו שבתכם.

ושקיל, לפי שגם הוא הי' יכול לקנותה בדמים הללו. ועל המצרן להביא רא'י דלכולי עלמא קמוזיל ומזבין, דארעא דלוקח היא ואין למצרן זכות בה אלא משום ועשית הישר והטוב וכל כמה דלא מייתי רא'י אין כאן הישר והטוב. אבל הכא קרקע ברשות לוקח קיימא אלא שתקנת חכמים וכו' (כבפנים ההערה) ומספיקא לא מפקינן מיני'.

הערה 33: וראה לח"מ שם פי"ג ה"ח: ברמב"ם: אחד שלקח שדה אחת משנים ובא בעל המצר לסלקו מחצית בלבד שלקח מן האחד אינו יכול לסלקו, או מסלקו מכולה או מגזית כולה, אבל המוכר קרקע לשנים יש לבעל המצר לסלק שניהם או לסלק אחד ולהניח אחד. ובלח"מ: יש מי שאומר דרבינו מפרש בההיא דכתב בפ"ב דמוכר כל שדותיו לית ביה דינא דבר מצרא דאי אמר מצרן אנא זביננא לכולהו נכסי דיכול למוכרו ודקדוק לשון הרמב"ם ז"ל מורה כן שכתב אין בעל המצר של שדה אחת מסלק את הלוקח וכו' שהרי היא והאחרת קנה כאחד משמע שאם האחר רצה לומר לו אני אקח שניהם הדין עמו כו' ומ"מ דיקדוק לשונו משמע כפירוש קמא. אבל מדברי ה"ה ז"ל שכתב לעיל (פי"ב ה"ו) ההיא דכתב הרמב"ן ז"ל אפילו אמר מצרן זביננא לכולהו נכסי דלא מצי לומר כן — על דברי רבינו ז"ל סתמא משמע דלא הבין בדברי רבינו ז"ל כדכתבינא, ולכך כתב כאן שלא ידע כל אלו הדינים היכן מצאן רבינו ז"ל. שם: וראה מלחמות ה' ב"מ שם: במאור (עמ"ש בגמ':

ויו"ט (לפי הדעות בזה אי הוי מה"ת או מדרבנן) ³⁶ שגם כאן הוא ענין של שכנות: הזמן שלפני השבת ושלאחריו הוא „שכן" וסמוך לשבת. וגם בזה אפ"ל בשני אופנים:

(א) השכנות פועלת שייכות פנימית: מחמת שכנותו לשבת משתנה הזמן שלפני השבת ושלאחריו, ויש בו ³⁷ מעצם קדושת השבת ³⁸.

(ב) הזמן עצמו אין בו מקדושת השבת, אבל מכיון שהוא בשכנות לזמן השבת, לכן חל על האדם חיוב ההכנה לשבת ³⁹.

ח. עפ"י י"ל שזהו ביאור מחלוקת הפוסקים אם בזמן התוס' אפשר לקיים מצות קידוש שבת וכו':

הדעות ⁴⁰ שבזמן התוספת אפשר לקיים מצות

(ואדה"ז) סתר"ח (בעינו ובאיסור מלאכה). (36) ר"ף יומא שם. רא"ש שם פ"ח ס"ה. שו"ע או"ח (ואדה"ז) סרס"א ס"ב (ס"ד). שו"ע אדה"ז ר"ס תר"ח. דעת הרמב"ם בזה כו' — ראה נו"כ לרמב"ם שם. ולטושו"ע בס"י רס"א, תר"ח. שד"ח כללים מערכת תיו כלל נד. (37) אלא שלזה צריך להיות גם קבלה כדמשמע מפשטות הל' בשו"ע או"ח שם. וכן מפורש בקו"א לשו"ע אדה"ז סרס"א סק"ג. אבל להעיר דכתב שם, שגם הביה"ש הוא בכלל התוס' בע"כ אף אם הוא יום כיון שהוא סמוך לחשיכה ממש, ואף שלא קבלו הרי מקובל ועומד הוא מהר סיני. וראה ריטב"א ר"ה ט, א (ד"ה יכול קרוב לסופו) ובהמצויין לקמן הערה 45. (38) להעיר ממכילתא יתרו עה"פ זכור: זכור מלפניו ושמור מלאחריו מכאן אמרו מוסיפין מחול על הקודש משל לזאב שהוא טורף מלפניו ומלאחריו, שהטרף נעשה דם ובשר הזאב, אבל — לאידך גיסא — זהו לא בשעה שטרף והורג כ"א לאחר זמן. (39) ראה לשון הרמ"א או"ח סי' רנו. והוספת אדה"ז שם: „שצריך להוסיף כו'". (40) כ"מ דעת הר"י מקורביל בתוס' פסחים צט, ב ד"ה עד. רא"ש שם ס"ב. ובברכות פ"ד ס"ו. הרי"א ורבינו ירוחם הובאו בב"י סרס"ו. ט"ז או"ח סו"ס רצא. סו"ס תרסח בארוכה. דיעה הא' ^{אוצר החכמה}

ומרור איתקשו לפסח, אבל סעודת שבת וימים טובים מצי אכיל להו מבעוד יום כדאמר בפרק תפלת השחר (ברכות כז, ב) מתפלל אדם של שבת בערב שבת ואומר קידוש היום מבעוד יום.

שם: רא"ש שם ס"ב. ובברכות פ"ד ס"ז: עדה"ל בתוס' שבפיענוח הקודם.

שם: הרי"א ורבינו ירוחם הובאו בב"י סרס"ז: וז"ל: וכתב הגאון מהרי"א ז"ל וזאת הקבלה יראה שיכול לקבל שבת ולאכול מיד, כן נראה בפסקים שאומר בפרק תפלת השחר ובריש פרק ע"פ שדוקא אכילת מצה הוא משתחשך דאיתקש לפסח אבל אכילת שבת נראה שיכול לאכול אפילו בזה הזמן. עכ"ל. וכ"כ רבינו ירוחם.

שם: מ"ז או"ח סו"ס רצא: וז"ל: כתב בס"ח ס"י רס"ט שביליל שבת צריך שיהי' גמר הסעודה בלילה, ורש"ל נהג שלא אכל בליל שבת עד הלילה, ול"צ כיון דתוס' מחול על הקודש הוא דאורייתא ע"כ יצא שפיר גמר קודש לילה.

שם: סו"ס תרסח בארוכה: וז"ל: כתב רש"ל בתשובה ס' ס"ח שראה הג"ה בשם מהר"ר טעביל שלא הי' אוכל בכניסת יום ש"ע עד הלילה, דא"כ הי' צריך לברך לישב בסוכה כיום דעדיין יום הוא כו', וכתב רש"ל רא"י לזה מחמת ברכ' לישב בסוכה דאם לא יאמר אותה זה אין ראוי, דלמה יגרע ברכה מחוייבת, נהי שברכות אין מעכבות היינו דיעבד, אבל להיובי עצמו בברכה דהיינו לאכול בסוכה מבע"י ולא לאמרו עון גדול הוא. וא"ל דכיון דמוסיף מחול על הקודש א"כ עבר היום, זה אינו נהי דמוסיפין בתפלה כדאשכחן רב צלי בע"ש, אבל לא לעשות לילה שהרי ק"ש של ערבית הי' או' בשעתו.

מ"ה אין ראוי לספור עומר בליל שבת אחר קידוש עד לילה כאשר כתבתי בתשוב' סימן י"ג ולאמרו ג"כ אין ראוי דסתרי אהדי שאם אמר לישב בסוכה חול הוא וקידוש למה הוא בא, ואם יו"ט הוא — לישב בסוכה למה הוא בא. עכ"ל, אלו דברי הרב רש"ל. שדברי הרב מאד תמוהין. דלמה גזר תענית בחנם משעת כניסת ש"ע שהוא מבע"י, והוא הכרח דתוספת מחול על הקודש הוא דאורייתא וע"כ חייב להתענות עד הלילה וזה ודאי הוא מן הנמנע. ובאמת סברא שבנה הרב עליו הוא אינו קיום כלל דודאי מי שמוסיף מחול על

שם: טושו"ע (ואדה"ז) סתר"ח: ע"ד מ"ש ברי"ף שבהערה הבאה.

הערה 36: רי"ף יומא שם: מביא הגמרא הנ"ל בפיענוח הקודם. ומה דאיתא שם, שאין חייבין כרת על התוספת.

שם: רא"ש שם פ"ח ס"ח: שם הוא כנ"ל ברי"ף.

שם: שו"ע או"ח. סרס"א ס"ב: וז"ל: י"א שצריך להוסיף מחול על הקודש כו'.

שם: ואדה"ז. ס"ד: וז"ל: י"א שמ"ע מה"ת להוסיף מחול על הקודש באיסור עשיית מלאכה בכניסת שבתות וי"ט וביציאתם וכו' (ומביא ע"ד ברי"ף הנ"ל).

הערה 37: בשו"ע או"ח שם: וז"ל (בסרס"א ס"ב): י"א שצריך להוסיף מחול על הקודש, וזמן תוספת זה הוא מתחלת השקיעה שאין השמש נראית על הארץ עד זמן בין השמשות. רצה לעשותו כולו תוספת עושה רצה לעשות ממנו מקצת עושה ובלבד שיוסיף איוה זמן שיהי' ודאי יום מחול על הקודש כו'. ובהגהת הרמ"א: ואם רוצה להקדים ולקבל עליו השבת מפלג המנחה ואילך הרשות בידו.

שם: וראה ריטב"א ר"ה ט, א (ד"ה יכול קרוב לסופו): וז"ל: ותוספת זה. רצה לעשותו כולו קודש עושה רצה לעשותו מקצתו בלבד עושה כיון שהוסיף דבר הניכר שיש בו משום קדושה ותוספת זה אינו בדברים ובביטול מלאכה בלבד אלא שיוסיפו בדברים של קדושה או בתפלה או בקדוש.

הערה 39: ראה לשון הרמ"א או"ח סי' רנו: וז"ל: ונהגו בקהלות קדושות שכל שהוא סמוך לשבת כחצי שעה או שעה שמכריו ש"ץ להכין עצמן לשבת והיא במקום התקיעות בימיהם, וכן ראוי לנהוג בכ"מ.

שם: והוספת אדה"ז שם: וז"ל: שמכריו ש"ץ להכין עצמן לשבת שצריך להוסיף מחול על הקודש וכו'.

הערה 40: הרי" מקורביל בתוס' פסחים צט, ב ד"ה עד: במשנה: ערבי פסחים סמוך למנחה לא יאכל אדם עד שתחשך, ובתוס' מקשי' אמאי איצטרריך עד שתחשך פשיטא, ועוד דבגמרא גבי שבתות וימים טובים לא קתני ליה, ואמר הר"י מקורביל דגבי מצה דווקא בעינו עד שתחשך כדתניא בתוספתא (פ"ב ט"ו) הפסח ומצה ומרור מצותן משתחשך וטעמא משום דכתיב (שמות יב, ח) ואכלו את הבשר בלילה הזה ומצה

וקדוש ואכילת שבת וכיו"ב, הרי"ז מפני שסוכרים
 בזמן התוספת מתקדש בקדושת שבת ויו"ט⁴¹ ;

[ואעפ"כ הנה גם לדעות אלו⁴² בחגה"פ אין
 לקדש ולקיים מצות אכילת מצה בזמן התוספת —
 כי מצוות אלו קשורות עם המציאות של לילה,

בש"ע אדה"ז סרס"ז ס"ג (וראה מ"א שם סק"א בסופו). שו"ע אדה"ז סתע"ב ס"ב. (41 ראה לשון הט"ז סו"ס תרסח, והוה כמו
 בלילה ומחר ממש". וראה תוד"ה יכול (מו"ק ג, ב) לענין תוס' שביעית: „איכא למימר דמבחריש ובקציר מפקינן דצריך תוספת
 כלומר שהשביעית מתחלת משנה השנייה וכל דין שביעית יהי' לששית דהכי קאמר רחמנא דשביעית מתחלת קודם שנת השביעית"
 (ואף שכתבו רק להקס"ד, הרי במסקנא י"ל שממעט רק מחיוב מלקות וכמו דממעטינן (ביומא שם ע"א) תוספות מעוגש ואזהרה).
 ולהעיר מט"ז שם סתר"ח דמאן דיליף מחריש וקציר תשבות ס"ל ה"ה גמי כל שבת ויו"ט בעי תוס'. (42 תוס' ורא"ש שבעה ערה
 40. שו"ע אור"ח (ואדה"ז) סתע"ב סו"מ א (ס"ב). וברמ"א (ואדה"ז) אור"ח סתרל"ט ס"ג (ס"כ) — מב"י בשם א"ח לענין אכילה בלילה
 בלילה הא' בסוכה. (43 אבל ראה לשון הט"ז שבעה ערה 41. מג"א אור"ח סרס"ז סוסק"א. (44 ראה תוס' כתובות מז, א ד"ה דמסר
 (בתי' הא'). וכ"מ דעת מהרש"ל הובא בט"ז שם סרצ"א. רש"ל בשו"ת הובא בט"ז שם סתרס"ח. שו"ע אדה"ז סרס"א שם. מנ"ח

מגלן.. ואימא.. נערה דלא מצי מובין לה מעשה ידי' דידה
 הו, מסתברא לאבי' הו דאי ס"ד מעשה ידי' לאו דאבי', אלא
 הא דזכי ליי' רחמנא לאב למימסרא לחופה היכי מצי מסר לה
 הא קמבטל לה ממעשה ידי', פריך רב אחאי אימא.. דמסר
 לה בשבתות וי"ט וכו'. ובתוס': דמסר לה בשבתות וי"ט,
 אע"ג דאמר במו"ק (ח, ב) ושמתח בחגך ולא באשתך דאין
 נושאין נשים בחולו של מועד משום דאין מערבין שמחה
 בשמחה ודרשה גמורה היא כדאמר בתגיגה (ח, ב. ושם) דהוי
 מדאורייתא. איכא למימר דהכא אמרו שעה אחת לפני יו"ט
 שהוא כיו"ט לענין מלאכה דתוספת דאורייתא ובטילה באותו
 שעה מן המלאכה.

שם: דיעה הא' בשו"ע אדה"ז סרס"ז ס"ג: וז"ל: כשם
 שאמרו לענין תפלה כך אמרו לענין קידוש היום שיכול לקדש
 ולאכול מפלג המנחה ולמעלה אפי'. אם לא התפלל ערבית
 עדיין ובאכילה זו שמבע"י יוצא י"ח סעודה אחת מג' סעודות
 שחייב לאכול בשבת (כיון שכבר קיבל עליו תוס' שבת נעשה
 אצלו כשבת לכל דבר).

שם: וראה מ"א שם סק"א בסופו: וז"ל: כתוב בשל"ה בשם
 ס"ח דמ"מ צריך לאכול כזית בלילה כדי לקיים ג' סעודות
 בשבת וכ"כ הב"ח ס"י תע"ב בשם ר"ל מפרג אבל בתוס'
 רא"ש משמע דיכול לגמור הסעודה מבע"י וכ"כ הת"ה סי' א
 וכ"מ ברי"ו ח"א וטעמא דאחר פלג המנחה חשבינן לילה
 ומ"מ טוב להחמיר.

שם: שו"ע אדה"ז סתע"ב ס"ב: וז"ל: ומ"מ לא ימהר
 להתחיל הקידוש קודם שיהי' ודאי תשיכה אע"פ שבשאר ימים
 טובים יכול האדם להוסיף מחול על הקודש לקדש ולאכול
 מבעוד יום, מכל מקום בפסח אינו יכול לעשות כן לפי שאכילת
 מצה הוקשה לאכילת פסח וכו'. ע"ש.

הערה 41: וראה תוד"ה יכול (מו"ק ג, ב): בגמרא:
 ור' יוחנן אמר ימים שהוסיפו חכמים לפני ראש השנה (רש"י:
 של שביעית שהוא תוספת על השביעית) והכי קאמר יכול ילקה
 על תוספת ר"ה דאתיא מבחריש ובקציר תשבות (שמות לד,
 כא) וכו'. ובתוס': יכול ילקה על תוספת של ראש השנה,
 ואם תאמר מלקות מגלן והלא לא כתיב בתוספת לאו, אלא
 עשה גרידא בחריש ובקציר תשבות, איכא למימר דמבחריש
 ובקציר מפקינן דצריך תוספת כלומר שהשביעית מתחלת משנה
 הששית וכל דין שביעית יהי' לששית דהכי קאמר רחמנא
 דשביעית מתחלת קודם שנת שביעית וא"כ הוא כשביעית.

הערה 42: לענין אכילה בלילה הא' בסוכה: וז"ל אדה"ז
 שם: וכיון שאכילת לילה הראשונה נלמד בגזירה שוה מאכילת
 מצה צריך להיות דומה לה בכל דבר דהיינו שלא יאכל בעי"ט
 מן המנחה ולמעלה אלא יאכל בסוכה עד לאחר צאת הכוכבים
 וכו'.

הערה 43: מג"א אור"ח סרס"ז סוסק"א: נעתק לעיל בפיענוח
 להערה 41.

הערה 44: ראה תוס' כתובות מז, א ד"ה דמסר (בתי' הא'):
 במשנה: האב זכאי בבתו.. ובמעשה ידי' כו'. ובגמרא:

שם: דיעה הא' בשו"ע אדה"ז סרס"ז ס"ג: וז"ל: כשם
 שאמרו לענין תפלה כך אמרו לענין קידוש היום שיכול לקדש
 ולאכול מפלג המנחה ולמעלה אפי'. אם לא התפלל ערבית
 עדיין ובאכילה זו שמבע"י יוצא י"ח סעודה אחת מג' סעודות
 שחייב לאכול בשבת (כיון שכבר קיבל עליו תוס' שבת נעשה
 אצלו כשבת לכל דבר).

שם: וראה מ"א שם סק"א בסופו: וז"ל: כתוב בשל"ה בשם
 ס"ח דמ"מ צריך לאכול כזית בלילה כדי לקיים ג' סעודות
 בשבת וכ"כ הב"ח ס"י תע"ב בשם ר"ל מפרג אבל בתוס'
 רא"ש משמע דיכול לגמור הסעודה מבע"י וכ"כ הת"ה סי' א
 וכ"מ ברי"ו ח"א וטעמא דאחר פלג המנחה חשבינן לילה
 ומ"מ טוב להחמיר.

שם: שו"ע אדה"ז סתע"ב ס"ב: וז"ל: ומ"מ לא ימהר
 להתחיל הקידוש קודם שיהי' ודאי תשיכה אע"פ שבשאר ימים
 טובים יכול האדם להוסיף מחול על הקודש לקדש ולאכול
 מבעוד יום, מכל מקום בפסח אינו יכול לעשות כן לפי שאכילת
 מצה הוקשה לאכילת פסח וכו'. ע"ש.

הערה 41: וראה תוד"ה יכול (מו"ק ג, ב): בגמרא:
 ור' יוחנן אמר ימים שהוסיפו חכמים לפני ראש השנה (רש"י:
 של שביעית שהוא תוספת על השביעית) והכי קאמר יכול ילקה
 על תוספת ר"ה דאתיא מבחריש ובקציר תשבות (שמות לד,
 כא) וכו'. ובתוס': יכול ילקה על תוספת של ראש השנה,
 ואם תאמר מלקות מגלן והלא לא כתיב בתוספת לאו, אלא
 עשה גרידא בחריש ובקציר תשבות, איכא למימר דמבחריש
 ובקציר מפקינן דצריך תוספת כלומר שהשביעית מתחלת משנה
 הששית וכל דין שביעית יהי' לששית דהכי קאמר רחמנא
 דשביעית מתחלת קודם שנת שביעית וא"כ הוא כשביעית.

הערה 42: לענין אכילה בלילה הא' בסוכה: וז"ל אדה"ז
 שם: וכיון שאכילת לילה הראשונה נלמד בגזירה שוה מאכילת
 מצה צריך להיות דומה לה בכל דבר דהיינו שלא יאכל בעי"ט
 מן המנחה ולמעלה אלא יאכל בסוכה עד לאחר צאת הכוכבים
 וכו'.

הערה 43: מג"א אור"ח סרס"ז סוסק"א: נעתק לעיל בפיענוח
 להערה 41.

הערה 44: ראה תוס' כתובות מז, א ד"ה דמסר (בתי' הא'):
 במשנה: האב זכאי בבתו.. ובמעשה ידי' כו'. ובגמרא:

שם: דיעה הא' בשו"ע אדה"ז סרס"ז ס"ג: וז"ל: כשם
 שאמרו לענין תפלה כך אמרו לענין קידוש היום שיכול לקדש
 ולאכול מפלג המנחה ולמעלה אפי'. אם לא התפלל ערבית
 עדיין ובאכילה זו שמבע"י יוצא י"ח סעודה אחת מג' סעודות
 שחייב לאכול בשבת (כיון שכבר קיבל עליו תוס' שבת נעשה
 אצלו כשבת לכל דבר).

שם: וראה מ"א שם סק"א בסופו: וז"ל: כתוב בשל"ה בשם
 ס"ח דמ"מ צריך לאכול כזית בלילה כדי לקיים ג' סעודות
 בשבת וכ"כ הב"ח ס"י תע"ב בשם ר"ל מפרג אבל בתוס'
 רא"ש משמע דיכול לגמור הסעודה מבע"י וכ"כ הת"ה סי' א
 וכ"מ ברי"ו ח"א וטעמא דאחר פלג המנחה חשבינן לילה
 ומ"מ טוב להחמיר.

ואינו בגדר שייעשה חלק מזמן השבת. וממילא אי אפשר להוסיף בזמן זה אלא באיסור שעל האדם בעשיית מלאכה וכיו"ב³⁹, אבל אי אפשר לקיים את המצות הקשורות עם זמן השבת⁴⁵.

ט. ועפ"י יש לבאר ג"כ מחלוקת רש"י והרמב"ם בענין הקנס למשמרת בילגה (—בנפש), די"ל דלשיטתייהו אזלי: לשיטת רש"י השייכות של שכנות היא רק באופן חיצוני ואי"ז פועל על מהות השכן (כנ"ל בענין שדה דבר מצרא),

[וגם אזיל לשיטתו בכלל לפרש פשוטם של דברים, והענין ד"קנפינן לכולה משמרת" לפי פשוטו הוא, שאי"ז אלא קנס ועונש מחמת הרשע];

ולכן מפרש רש"י שגם העונש והכזיון של משמרת בילגה, הבא מחמת השכנות, אינו אלא בענין (השחיטה) שיש לו שייכות להרשע עצמו

(האשה)⁴⁶, שהרי אין הם באים אלא כמסובב מהרשע⁴⁷. אבל לשיטת הרמב"ם שענין השכנות פועל שייכות בתוכן⁴⁸, ובנדו"ד שאוי לשכנו הוא לא רק בנוגע לענין חיצוני (עונש השכן) בלבד, אלא גם בנוגע להרשעות שהשכנות פועלת במהותו של השכן

[וי"ל שאזיל בזה גם לשיטתו בהל' דעות⁴⁹: „דרך ברייתו של אדם להיות נמשך בדעותיו ובמעשיו אחרי ריעיו וחביריו כו" כמ"ש שם בארוכה] —

וממילא מוכן שגם העונש והכזיון אינם מוגבלים רק לענינים שמרמזים על מסובב מהרשע (הנערה)⁵⁰, מכיון שהעונש הוא מחמת רשעתו של השכן עצמו⁵¹.

מצוה שכג סק"א. וראה הדיעה הב' בשו"ע אדה"ז סרס"ז שם. סתצ"א ס"ג. (45) לכאורה מזה נפק"מ גם: אם מצות תוס' היא מ"ע פרטית, דהוי מעצם קדושת היום (והוי מ"ע שהז"ג), או דהוי מ"ע כללית לכל היו"ט כו'. ראה ביאור הרי"פ פערלא לסהמ"צ רס"ג עשה לד (קצח א ואילך). ולהעיר ע"ד כהנ"ל מצפעי"ב להרמב"ם הל' שביתת עשור שם, לענין תוס' דיוהכ"פ בעיננו: דזה הוא גדר מצוה לא גדר איסור... וגם ג"מ אם על התוספות יש שם יוהכ"פ או הוא דבר בפני עצמו. ונ"מ אם יוהכ"פ מכפר כו'. וראה שו"ת צפעי"ב (דווינסק) ח"ב סוסל"ב. (46) ואף שמפשוטות לשון הגמרא „ומשום אבוה ואימי' קנסינן לכולה משמרה אמר אביי או לרשע אוי לשכנו" משמע לכאורה ד„אוי לרשע כו" הוא לא מצד הנערה אלא מצד אבוה ואימי' (דשותא דינוקא... או דאבוה כו'), (הרי: א) קאמר בגמרא לפנ"ז או דאבוה או דאימי', ודברים אלה אינם שייכים לאימי'. (ב) ועיקר: מזה שבנוגע לקנס האב, „אמר אביי אין כדאמרי אינשי כו"'. משא"כ בהנוגע לקנס המשמרה לא קאמר „אין" משמע שהקנס למשמרה בא לא (רק) מצד אבוה ואימי' אלא מצד הנערה שעלי' אמרו „אוי לרשע כו"'. וכן מוכח מפרש"י לפנ"ז ד"ה סתמו חלונה: ולקמן פריך ומשום דידה קנסינן לכולה משמרה. וראה דק"ס שהובאה גירסא „משום הכי קנסינן". אבל ראה רע"ב סוף המסכתא. יד דוד כאן. (47) להעיר מפרש"י עה"ת במדבר ג, כט. קרח טז, א. (48) ומה שהרמב"ם לא ס"ל תוס' בשבת ויר"ט (לכמה דיעות) ראה בהמצויין לעיל הערה 36. י"ל (49) רפ"ו. (50) ובדבריו מפורש רק ע"ד הנערה ולא באבוה ואימי'. ומסיים: וגזרו חכמי אותו הדור על כל המשמרה * שיצאה מתוכה תרבות רעה זו כו'. (51) ועפ"ז מובנים השינויים דפרש"י והרמב"ם בתוכן הקנס: בפרש"י במשנה ד"ה וטבעתה כ' דהקנס * כ"ה בתרגום קאפח. וכ"כ במאירי. אבל בתרגום שלפנינו: כל המשפחה.

תשבתו שבתכם כמ"ש בסי' רס"א) אבל לענין שאר דברים התלויים בקדושת היום כגון מצות מקרא קודש, עיין סימן תקכ"ט, אין צריך להוסיף מחול על הקודש וכ"ש דענין אכילת חמץ שאינו תלוי כלל בקדושת היום שהרי אף בחוש"מ אסור לאכול חמץ.

שם: ראה בביאור הרי"פ פערלא לסהמ"צ רפ"ג עשה לד (קצח, א ואילך): שם שקו"ט בחקירה שבפנים ההערה, ולא נעתק מפני האריכות.

שם: ולהעיר... מצפעי"ב להרמב"ם הל' שביתת עשור שם: וז"ל: עיין סוכה דף כ"ח ע"ב דמשמע שם דזה הוה רק גדר מצוה לא גדר איסור וס"ל דהענין הוא מצוה לבד האיסור, ועיין תוס' יומא דף פ"ב ע"א ונויר דף כ"ח ע"ב ע"ש, בתוס', וגם ג"מ אם על התוס' יש שם יוהכ"כ או הוא דבר בפני עצמו, ונ"מ אם יוהכ"פ מכפר על עשה דתוספת אם הוה כמו כרת דיומא וכו', ע"ש.

שם: וראה שו"ת צפעי"ב (דווינסק) ח"ב סוסל"ב: וז"ל: ויש ב' גדרים תוספות דבר בפנ"ע או מחמת זמן.

הערה 46: אבל ראה רע"ב סוף המסכתא: וז"ל: ... ובשביל אבי' קנסו כל המשפחה, דאוי לרשע ואוי לשכנו וכו'.
שם: יד דוד כאן: וז"ל: ומשום ברת' קנסינן לי' לדידי' אמר אביי כו', כאן לא שייך אוי לרשע ואוי לשכנו כדמתרץ אביי בסמוך משום דלא שייך אוי לרשע אלא כשהרשע בעצמו ג"כ נענש, שהרי מבית המנוגע למד בת"כ שהביא רש"י... (ראה הערה 56 ופיענוחים שם). אבל כשהרשע בעצמו אינו נענש לא שייך זה וכאן הבת עצמה לא נענשה לענין עבודה.
הערה 47: להעיר מפרש"י עה"ת במדבר ג, כט: בכתוב: משפחת בני קהת יחנו על ירך המשכן תימנה. וברש"י: וסמוכין להם דגל ראובן החונים תימנה, אוי לרשע ואוי לשכנו לכך לקו מהם דתן ואבירם ומאתים וחמישים איש שנמשכו עמהם במחלוקתם.

שם: קרח טז, א: בכתוב: ויקח קרח... ודתן ואבירם גו', וברש"י: בשביל שהי' שבט ראובן שרוי בחנייתם תימנה שכן לקהת ובניו החונים תימנה השתתפו עם קרח במחלוקתו אוי לרשע אוי לשכנו.

„פרי מעלליהם יאכלו“, כי נעשה בהם שינוי עד שמעללי הצדיק נעשים גם „מעלליהם“.

אלא שזה עצמו הוא „אמרו צדיק כי טוב“, אומרים לצדיק (או: אודות הצדיק, שבח הצדיק⁵³) כי זה שפרי מעלליהם יאכלו הוא מחמת שכנותם לצדיק — הם למדו⁵⁴ ממנו ונשתנו.

ועפ"ז מובן שלשיטת רש"י כנ"ל שענין השכנות אינו פועל במהות השכן גופא⁵⁵, והשייכות נשארת חיצונית⁵⁶, אין שום מקום להביא רא' מהכתוב אמרו צדיק כי טוב וגו' ;

ולכן מביא רא' שטוב לצדיק טוב לשכנו מהסכרא דמדה טובה מרוכה: אם אנו מוצאים בצד הלא טוב ששכנות חיצונית לרשע פועלת שאוי לשכנו, מכ"ש ששכנות לצדיק הו"ע של „(טוב לצדיק) טוב לשכנו“.

יוד. ועפ"ז מובן החילוק בין הגירסא „שנאמר אמרו צדיק כי טוב גו'“ כרא' שטוב לצדיק טוב לשכנו, או שלמדים את זה מסכרא, כנ"ל:

כפשטות הרא' מהכתוב „אמרו צדיק כי טוב כי פרי מעלליהם יאכלו“ היא⁵²: מכיון שהכתוב פותח בלשון יחיד — „אמרו צדיק כי טוב“ — ומסיים בלשון רבים: „כי פרי מעלליהם יאכלו“, מוכח שגם אחרים, שכנו של הצדיק, יאכלו יחד אתו מ„פרי וכו'“.

אבל לכאורה הול"ל „כי פרי מעלליו יאכלו“, מכיון שהשכנים אוכלים פירות מעללי הצדיק? אלא שזו גופא כוונת הגמרא בהוכחתה מן הכתוב: מחמת ענין השכנות הרי לא רק שמקבלים את המסובב, שפר מחמת הצדיק, אלא יתירה מזו,

הוא „כדי שתשתמש בשל אחרים וגנאי הוא לה“. וברמב"ם, ולא הניחו לה סימן שיורה עלי' שעבודה שלה'. ולהעיר מירושלמי כאן „ויעקרו אותה ממקומה כו'“. וראה לשון המאירי. לקו"ש ואתחנן תשל"ו סעיף יב. (52) עיון יעקב לע"י. (53) מפרשים שם (ישעי' ג, יוד). (54) להעיר מפרש"י במדבר ג, לח. (55) ומוזה שעל השאלה „ומשום אבוה ואימי' קנסינו לכולה משמרה — אמר אביי אוי לרשע“ ולא „אין“ כבקנס האב (כדלעיל הערה 46) מוכח, שלא קנסינו להמשמרה עצמה כ"א מסובב זה מעונש הנערה כו'. (56) ועפ"ז מובן מה שהביא רש"י בתחילת פירושו „בתורת כהנים תניא וחלצו את האבנים נגע באבן שבמקצוע שניהן חולצין ואע"פ שהנגע לא נראה אלא בביתו של זה מחמת שהיתה עינו צרה בכליו חבירו לקה בשבילו מכאן אמרו כו'“. שזה ששכינו לקה הוא רק בזה „שבמקצוע“, ולא כגירסתנו (ופשטות הפירוש) בתו"כ עה"פ (מצורע יד, מ). ורש"י לשיטתי' בחולין קכח, ב ד"ה שבזוית. וראה נגעים פי"ב מ"ו. וברע"ב ומשנה אחרונה שם.

הערה 56: כגירסתנו.. בתרי"ב עה"פ (מצורע יד, מ): וחלצו, מלמד ששניהם חולצים שניהם קוצעים שניהם מביאים את האבנים. מכאן אמרו אוי לרשע אוי לשכנו, יכול כותל הסמוך לאויר יהיו שניהם חולצים ת"ל ואחר חלץ את האבנים, כיצד כותל שבינו לבין חבירו שניהם חולצים וכותל הסמוך לאויר הוא לבדו חולץ.

שם: ורש"י לשיטתי' בחולין קכח, ב ד"ה שבזוית: כגמרא ורש"י: אמר רבי זירא הרי אמרו אבן (המנוגעת) שבזוית (שנראה בבית זה ובבית זה שכן דרך הזויות לתת שם אבנים גדולות המחזיקים את כל עובי הכותל ונראה משני צדדים) כשהוא חולץ (לסוף שבוע של הסגר, כדכתיב (ויקרא שם) וחלצו את האבנים) חולץ את כולה (דהא אבן כתוב כמות שהיא או גדולה או קטנה) וכו'.

שם: וראה נגעים פי"ב מ"ו: מכאן אמרו אוי לרשע אוי לשכנו, שניהן חולצין שניהן קוצעין שניהן מביאין את האבנים כו'.

שם: וברע"ב, וז"ל: מכאן אמרו אוי לרשע ואוי לשכנו, שאם כותל מפסיק בין שני בתים ונראה נגע בכותל לצד בית זה, בעל הבית אחר צריך להטפל עמו, דכתיב וחלצו את המבנים לשון רבים, ולזה שהנגע לצד ביתו קורא רשע, שהנגעים באין על לשון הרע כדאמרן וכו'.

שם: ומשנה אחרונה שם: וז"ל: (לאחר שמביא פי' הרע"ב הנ"ל ושקו"ט בו).. ומיהו לולי פי' זה יש לפרש דשניהם חולצין לאו בטיפול לחוד איירי אלא שחברו חייב ג"כ לחלוץ אבנים שבחלק שלו בצד הנגע וכו'. ע"ש בארוכה.

הערה 51: ולהעיר מירושלמי כאן: (שמקשה): ויעקרו אותה (פנ"מ: למשמרת בילגה) ממקומה (פנ"מ: לגמרי. ובקה"ע: שתהא משמרה בסוף הכ"ד משמרות), לית יכיל (קה"ע: אי אפשר לעשות כן) דאמר רב סימון בשם ר"י בן לוי קשה לפני המקום לעקר שלשלת יוחסין ממקומן. ויעשו אותן עשרים ושלש (פנ"מ וקה"ע: ויעשו מכ"ד משמרות כ"ג ויהי' משמר בילגה נכלל במשמר שלפני' ושלאחרי', ולא יהי' ניכר שם בילגה בפנ"ע, ואין היחוס נעקר ממקומו) לית יכיל וכו'.

שם: וראה לשון המאירי: וז"ל: וקבעו טבעתה.. כדי שיהא רישומה ניכר שהועברה שלא לעבוד בפרהסיא, אלא שיהו העם סבורים שיהו בני משמרה אחרת. ויש מפרשים שלא ישתמשו בשום טבעת, אלא שישחטו בעמל גדול עד שיהו קצתם אווזים בראש הבהמה ואחד שוחט, ויצא להם מענין זה שהי' נראה לכל שניזופים היו. וכן חלונה סתומה.. כדי להראות שניזופים היו, ואין עבודה מתקדשת מהם בפרהסיא. ויש מפרשים.. וסתמו את חלונה שיראה לכל שהיא מועברת שלא לעבוד אלא דרך אקראי, ולא דרך קבע.

הערה 54: להעיר מפרש"י במדבר ג, לח: בכתוב: והחוננים לפני המשכן קדמה לפני אהל מועד מזרחה משה ואהרן ובניו גו'. ובפרש"י: וסמוכין להם דגל מחנה יהודא והחוננים עליו יששכר וזבולון טוב לצדיק טוב לשכנו, לפי שהיו שכנו של משה שהי' עוסק בתורה נעשו גדולים בתורה, שנאמר (תהלים ס, ט) יהודא מחוקקי (דה"א יב, לג) ומבני יששכר יודעי בינה וגו' מאתים ראשי סנהדראות ומזבולון מושכים בשבט סופר (שופטים ה, יד).